թեան ժամանակ,— և շուտով Հայաստանի բոլոր մնացած ցեղերը իրանց համերաշխ կը զգան հայերի բոլոր ձգտումների հետ։ Ոչինչ այնքան չէ մօտեցնում մարդկանց, որքան ընդհանուր դժբաղդութիւնը։ Իսկ այդ տեսակ դրութիւնից, այն համակրական, համերաշխ զգացմունքից որ կարող է ծնվել ընդհանուր դժբաղդ դրութենից, պէտք է իմանալ օգուտ քաղել։

Եթէ հայը, յիշելով էլ որ ինքն հայ է, միշտ կը յիշի որ նա բացի սորանից հայաստանցի է, կը յիշի որ Թիւրքը, քիւրդը, եզիդին, ասորին նոյնպէս հայաստանցիներ են, եթէ նա նիւթական բոլոր հարցերի մէջ կիմանայ համերաշխութեան զգացմունք հաստատել իր հայրենիքում բնակվող բոլոր հայրենակիցների մէջ, ինչ կրօնին ու ցեղին և պատկանէին նրանք, բաւական է որ նրանք բոլորն էլ հայաստանցի են, հայը այդ ճանապարհով աւելի շուտ կը վրճռել տայ հայոց խնդիրը, քան թէ զանազան դիւանագիտական ճանապարհներով։

Թող հայը չը մոռանայ որ ինքն հայ է, բայց թող յիշի նոյնպէս որ նախ և առաջ նա հայաստանցի է և որ այն բոլոր ազգերը, որոնք բնակվում են Հայաստանում նոյնպէս հայաստանցի են։ Թող նա հասկացնի այդ գաղափարը իր հայրենիքի բոլոր եղբայրներին գործնական ճանապարհով, նիւթական շահերի վրա հիմնվելով։

Թող հայը Հայաստանը աւելի բարձր դասի, քան թէ հայութիւնը, և դրանով փրկված կը լինի և հայութիւնը։ Թող չը մոռանայ որ Հայաստանի ամեն մի բնակիչ հայաստանցի է։

Եւ եթէ հայը կամենում է մինչև անգամ դիւանագիտական ճանապարհով գործել, թող պահանջի Թիւրքիայից և Եւրոպայից ինքնավարութիւն ոչ թէ հայերի համար միայն, այլ Հայաստանի բոլոր ազգերի համար։

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՐԳԻՑ

—

12-ին փետրվարի

Պետերբուրգում այժմ ժողոված են գրեթէ ուսումնարանական բոլոր շրջանների հոգաբարձուները։ Ազգային լուսաւորութեան նախարարի խորհրդի բոլոր անդամների մասնակցութեամբ և նախարարութեան կառավարչի, ստատս-սեկրետար Սաբուրովի նախագահութեամբ նոքա այժմ սկսել են քննութեան ենթարկել գիմնազիաների մանկավարժական խորհուրդների յայտարարութիւնները և հոգաբարձական խորհրդների բեղիւմէն այն հարցի մասին թէ ինչ միջոցներով կարելի կը լինի թեթևացնել գիմնազիական կուրսը աշակերտների համար։

Գիմնազիաների մանկավարժական խորհուրդների կարծիքները շատ զանազան են։ Մեծամասնութիւնը գալիս է այն եզրակացութեան թէ՝ հարկաւոր է անշուշտ թեթևացնել աշակերտների տնային աշխատանքը և դրա համար առաջարկում են հետևեալ միջոցները.—1) աշակերտաց տալ որքան կարելի է շատ հանգստութիւն, որպէս զի նոքա կարողանան պարապել տանը արհեստներով և դրանով լրացնեն գիմնազիաներում ստացած կրթութիւնը. 2) հաւասարակշիռ պահպանել աշակերտաց տնային պարապմունքը. 3) անդադար օգնել թոյլ աշակերտներին և 4) դասական պարապմունքները հիմնել կանոնաւոր սկզբունքների վրա։

Մանկավարժական խորհուրդները մի և նոյն ժամանակ յայտնում են իրանց կարծիքը ասելով, թէ՝ այդ բոլոր միջոցները միայն ժամանակաւոր բնաւորութիւն ունեն և թէ նոցա գործադրութիւնը չէ կարող չօշափելի կերպով թեթևացնել աշակերտաց դրութիւնը։ Աշակերտաց աշխատանքը իսկապէս թեթևացնելու համար, մեծամասնութեան կարծիքով, կարևոր կը համարվէր հիմնաւոր քննութեան ենթարկել դպրոցական պրոգրամմաները և քննութեանց համար սահմանադրած կանոնները։ Դպրոցական պրոգրամմաները պիտի կրճատուին բովանդակութեամբ բոլոր առարկաներից. իսկ դոցանից մի քանիսը պէտք է ուրիշ տեսակ կարգադրվեն դասատանց վրա, որպէս զի պրոգրամմաներից դուրս ձգվի այն ամենը, ինչ որ չէ նպաստում աշակերտաց կանոնաւոր զարգացմանը մըտաւորական կողմին, այլ միայն բթացնում է նոցա միտքը։ Գիմնազիաներից մի քանիսը ցոյց են տալիս թէ՝ աշակերտաց դժուարութիւնները և արգելքները, որոնք աղդեցութիւն ունեն և նոցա տարեկան պարապմանց վրա, գլխաւորապէս կախումն ունեն հարցաքննութեանց սիստեմայից և թուանշանների պարտաւորական լինելուց։

Ուսումնարանական շրջանների հոգաբարձուաց ժողովի առաջին նիստում քննվել են այն բոլոր հանրա-դիդակտիկական ու մանկավարժական միջոցները, որոնցով յոյս կայ թեթևացնել աշակերտաց տնային պարապմունքները։

Գիմնազիաների մանկավարժական խորհուրդները առաջարկում են մի ամբողջ շարք այդ տեսակ միջոցների։ Ցոյց տանք դոցանից նշանաւորները. 1) իւրաքանչիւր քառորդ տարուայ վերջում կամ տարուայ վերջում ընդհանուր բեպետիցիաներ կազմել. 2) դասերը այնպէս կարգաւորել, որ իւրաքանչիւր օր դոքա չորսից աւելի չը լինեն. 3) տնային բոլոր դասերի նախապատրաստութեան համար ժամ ու կէսից աւելի չը նշանակվի. 4) ամառուան արձակուրդների համար տուած պարապմունքները վերցնել և 5) ամառուան արձակուրդների ժամանակը աւելցնել։

Հին լեզուներից ենթադրվում է վերցնել կամ գոնէ մեծ մասով սահմանափակել քերականական կանոնների համար օրինակների, նոյնպէս և լատինական և յունական ոտանաւորների պարտաւորական անգիր սերտողութիւնը. քերականութեան դասագիրքը ամբողջ ուսման տարուայ ընթացքում չը փոխել, վերցնել բոլոր տնային գրաւոր աշխատանքները հին լեզուներից բոլոր դասատներում և բաւականանալ միայն դասական կրթութիւններով։

Ուշադրութիւն է դարձրած նոյնպէս և այդ դասագրքերի վրա, որոնք գործադրվում են այժմ դպրոցներում և որոնք աչքի են ընկնում թէ իրանց ընդարձակութեամբ, անթիւ երկրորդական և չուտով գլխաւոր միտքը խանգարող մանրամասնութիւններով ու չեն յարմարեցրած ինչպէս երեխայոց հասակի ու զարգացմանը, նոյնպէս և այն ուսման ժամանակի տևողութեանը, որ նշանակված է այս և այն կուրսը անցնելու համար. ուստի և առաջարկվում է նոր ու լաւ դասագրքեր մշակելու համար հոգալ և այդ նպատակի համար կոնկուրս նշանակել։

Հոգաբարձական ժողովի երկրորդ նիստում ենթարկվել են քննութեան մանկավարժական ժողովների ենթադրած մի քանի փոփոխութիւնները պրոգրամմաների մէջ. մի և նոյն ժամանակ ուշադրութիւն է դարձնվում III ու IV դասատանց պրոգրամմաների վրա, ըստ որում այդ դասատանց աշակերտները համաձայն իրանց ֆիզիկական դրութեան պահանջում են մի առանձին խնամք ու հոգատարութիւն։ Իրանց տարիքներով նոքա ապրում են տղայական և երիտասարդական հասակի շրջանի մէջ, մի և նոյն ժամանակ նոցա ֆիզիկական ու բարոյական շրջանում նշմարվում է մի յանկարծակի փոփոխութիւն, որը և ցոլանում է մի առ ժամանակ նոցա ընդունակութեանց մէջ։ Ի նկատի առնելով այդ բոլոր պատճառները առաջարկվում է որքան կարելի է քաղցրութեամբ ու մարդասիրութեամբ վարվել IV դասատան աշակերտաց հետ, ինչպէս կուրսի ժամանակ, նոյնպէս և հարցաքննութեանց ժամանակ։

Իւրաքանչիւր առարկայի վերաբերմամբ մասնաւորապէս մենք կանգ առնենք հին լեզուների ենթադրած կրճատմանց վրա. 1) քերականութիւնը անցնելու ժամանակ պիտի բաւականանալ նրանով, ինչ որ կազմում է նրա ամենագլխաւոր մասը—չը ծանրաբեռնել աշակերտաց միտքը զանազան բացառութիւններով և երկրորդական մանրամասնութիւններով. 2) կարճացնել հին հեղինակների թիւը թարգմանութեանց համար. 3) կարճացնել այն գլուխների և ոտանաւորների թիւը, որոնք ընթերցանութեան համար պարտաւորեցուցիչ են համարվում. 4) յունական լեզուի ուսումը պարտաւորական չառնել. 5) բաց թողնել յունական լեզուն գիմնազիական կուրսի առարկաների թուից և թոյլ տալ այդ երկու լեզուները միայն համալսարանական քաղաքներում. երկու հին լեզուների ուսումը վերջին չորս դասատներում պարտաւորական չառնել նոցա համար, որոնք համալսարան մտնելու դիտաւորութիւն չունեն. 7) լատինական լեզուի դասատուութիւնը սկսել երկրորդ դասատնից և 8) յունական լեզուի դասատուութիւնը սկսել չորրորդ դասատնից։

Բայց թէ ինչ եզրակացութեան եկան հոգաբարձական ժողովի առաջին երկու նիստերը—դեռ յայտնի չէ պարզապէս. բայց լսել ենք որ թուանշանների սիստեման քննութեան է ենթարկված, բերանացի քննութիւնները չորրորդ դասատան աշակերտների համար բաց են թողնվում և առհասարակ մեծ նշանակութիւն են տալիս գրաւոր քննութեանց։ Կլասիքական լեզուների պրոգրամմայի փոփոխութիւնների համար նշանակած քննութիւնը, սաստիկ վիճաբանութիւններից յետոյ, թողած է առաջիկայ նիստերին։

Ա. Գալստեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„ПОРЯДОКЪ“ ԼՐԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

—

Կ. Պոլսից „Порядокъ“ լրագրին գրում են հետևեալը փետրվարի 3-ից։ Օրվայ նշանաւոր խնդիրը անգլիական դեսպան պ. Գոշենի Կ. Պոլիս հասնելն է, որտեղ սպասում մի երկու շաբաթ... Ցետոյ ամեն բան դարձեալ մոռացվում է, հայերը սկսում են միմեանց մէջ դարձեալ օտար լեզուով խօսել, հայ օրիորդները արձակում են իրանց վարժապետներին....

Գրում էք մի յօդուած, որի մէջ յայտնում էք թէ Թիֆլիսեցի հայ կինը հարեմակն կին է, թէ նա մտաւոր կեանքից բոլորովին զուրկ է ապրում, որ և կազմում է գլխաւոր յատկանիշը հարեմական կանանց, բացատրում էք թէ դրա մէջ չէ ազատութիւնը, որ կինը դարդակ դարդակ խօսի ամեն հարցի վրա, առաւօտից մինչև գիշերը փողոցներում շրջի, մօդային խանութները յաճախի և այլն.....

Իսկոյն, այդ թարմ տպաւորութեան տակ, Թիֆլիսի մի քանի կանայք հաւաքվում են, մի որ և է ընկերութիւն են հիմնում, որ ցոյց տան թէ միմիայն անասնական և հարեմական կեանքով չեն ապրում, այլ և մտաւոր կեանքով, ուրեմն հարեմական կանայք չեն.... Բայց դժբաղդութիւնն այն է, որ այդ նոր հիմնած ընկերութեան գոյութիւնը տևում է շատ շատ մի երկու օր....

* * *

Ամեն բան ցոյցի համար։

—Ախար, միշտ մեղադրում էք մեզ, ասում էր ինձ Նորերումս մի հայ վաճառական, հանդիպելով ինձ, ախար քանդվեցանք, դրուստ որ քանդվեցանք....

—Ինչպէս քանդվեցաք, և ինչ մեղադրանքի մասին էք խօսում, հարցրի ես հատաքրքրութեամբ։

—Բաս ինչ է. եթէ մեղադրանք չէ, ինչ որ ձեր խմբագիրը միշտ մեր մասին գրում է իր գազէտում. հայերը ժլատ են, հայերը ազգին չեն օգնում, ասում է.... Ձենք օգնում, բաս ինչ ենք անում։ Այսօր թատրոն է, վաղը «Միացեալ» ընկերութիւնն է, մէկէլ օր «Բարեգործական» ընկերութիւնն է, այստեղ «սովելոց» մանաժողովն է, այնտեղ ակցիայով գազէտ հրատարակելն է. այդ բոլոր ձեռնարկութիւններին դարձեալ ումիցն է գնում փողը, եթէ ոչ մեզանից.... արի ու այդ բոլոր ծախսերին դիմացիր....

Ես պարոնին ոչինչ չը պատասխանեցի, իսկ ձեզ, ընթերցող, կը պատմեմ երկու անցքերի մասին,—դուք ինքներդ, ինչպէս ուզենաք համեմատեցէք։

Կ. Պոլսի Ներսէս պատրիարքը ուղարկում է նամակներ Թիֆլիսցիներին, հրաւիրելով նրանց օգնել Հայաստանի սովեալ եղբայրներին։

Թիֆլիսի առաջնորդարանում հաւաքվում են հարուստ հայերը։

Միմեանց յորդորելով, միմեանց ամաչեցնելով, թուքով, մրով,—վերջապէս ժողովում են 10,000 ռուբլի, հայ սովեալներին օգնելու համար։

Մի քանի ժամանակից յետոյ ռուսաց օպէրայի երգչուհի տիկին Պավլովսկու բէնեֆիսն է լինում... Մի գիշերվայ մէջ նոյն Թիֆլիսեցի հայերը տալիս են ռուս երգչուհուն 10,000 ռուբլու ընծաներ....

Եւ չը պէտք է մոռանալ որ տիկին Պավլովսկի

լինել,— Թիֆլիսեցին դարձեալ կը գրվէր։ Բայց քանի որ «Մշակի» խմբագրի ամբողջ ոյժը թանաքի մէջն է,—թքեմ ես թանաքի վրա, ասում է Թիֆլիսեցի հայը, ինչքան ուզում է զօռտայ թանաքին, թող թանաք ծախողը նրա թերթին գրվի, ես այսպէս էլ լաւ եմ.... Հայութիւն, լուսաւորութիւն, մայրենի լեզու, ազգ, առաջադիմութիւն,—բոլորը դարդակ բաներ են....

* * *

Ամեն տեղ հայը իսկապէս կորցրել է իր ազգութեան վրա ճանաչութիւնը, կորցրել է ազգութիւնը։ Վրաստանում նա լուսաւորչական կրօնի վրացի է, երևանեան նահանգում նա լուսաւորչական կրօնի թուրք է, և այլն։

Հայը կորցնելով իր ազգութիւնը միայն հաւատարիմ է մնացել իր կրօնին։ Բայց եթէ կարծում էք որ դա այն պատճառով հաւատարիմ է մնացել իր կրօնին, որ խոր կրօնական զգացմունք ու աստուածապաշտութիւն ունի (երանի այսպէս լինէր), շատ կը սխալվէք։ Եթէ հայը հաւատարիմ է մնացել իր կրօնին,—դարձեալ մի անձնական, եսական հաշիւ կայ այդ զգացմունքի մէջ։ Կարելի է ամբողջ կեանքը խաբել, սուտ խօսել, իր նմաններին ճնշել, հարստահարել,—բայց կիրակի օրը, եկեղեցի գնալով, մի քանի անգամ ծունր դնելով ու խաչակնքվելով կարելի է շահել Աստուծու սիրտը, որպէս զի մեռնելուց յետոյ դժոխք չընկնել։

Հայը աստուածապաշտ է դարձեալ այն պատճառով, որ գիտէ թէ Աստուածը ոյժ է, գիտէ որ ինքն նրանից կախումն ունի.... վայ թէ դըժոխքն ուղարկի.... Լաւ չէ բարկացնել ոյժ ունեցողներին....

Բայց եթէ մի օր հայը պատահմամբ իմանար թէ Աստուածը այս կամ այն պատճառով, այսուհետև հրաժարվել է մարդիկներին դժոխք ուղարկելու իրաւունքից,—հայը այլ ես երբէք չէր էլ գնայ եկեղեցի....

Հայը այն պատճառով աստուածապաշտ չէ որ Աստուծու գիրքը կարդացել, ուսումնասիրել, հասկացել է,—ոչ, նա երբէք չէ էլ ուսումնասիրել այդ գրքի բովանդակութիւնը,—բայց այն պատճառով որ շատ յարմար է կեանքի մէջ արած բոլոր կեղտոտութիւնները եկեղեցում քսան կոպէկանոց մոմ դնելով ծածկել....

Եւ նա աշխատում է քսան կոպէկանոց մոմն էլ, եթէ հնար է, տաս կոպէկով առնել.... Բան չը կայ, մտածում է նա, Աստուած խօ չի իմանայ որ ես միայն տաս կոպէկ եմ վճարել, իսկ մոմի հաստութեան վրա նայելով, դարձեալ հաւատացած կը լինի որ քսան կոպէկանոց է.....

* * *

Ամեն բան ցոյցի համար, ամեն բան մօդայի համար....

Երբ որ «Голосъ» լրագրում հայերին պաշտպան մի յօդուած է երևում,—մեր հայերը մի քանի օր շարունակ սկսում են հայերէն խօսել, մեր հայ ընտանիքների օրիորդները սկսում են հայոց լեզուի դասեր առնել.... Այդ տևում է մի երկու շաբաթ... Ցետոյ ամեն բան դարձեալ մոռացվում է, հայերը սկսում են միմեանց մէջ դարձեալ օտար լեզուով խօսել, հայ օրիորդները արձակում են իրանց վարժապետներին....

Գրում էք մի յօդուած, որի մէջ յայտնում էք թէ Թիֆլիսեցի հայ կինը հարեմակն կին է, թէ նա մտաւոր կեանքից բոլորովին զուրկ է ապրում, որ և կազմում է գլխաւոր յատկանիշը հարեմական կանանց, բացատրում էք թէ դրա մէջ չէ ազատութիւնը, որ կինը դարդակ դարդակ խօսի ամեն հարցի վրա, առաւօտից մինչև գիշերը փողոցներում շրջի, մօդային խանութները յաճախի և այլն.....

Իսկոյն, այդ թարմ տպաւորութեան տակ, Թիֆլիսի մի քանի կանայք հաւաքվում են, մի որ և է ընկերութիւն են հիմնում, որ ցոյց տան թէ միմիայն անասնական և հարեմական կեանքով չեն ապրում, այլ և մտաւոր կեանքով, ուրեմն հարեմական կանայք չեն.... Բայց դժբաղդութիւնն այն է, որ այդ նոր հիմնած ընկերութեան գոյութիւնը տևում է շատ շատ մի երկու օր....

* * *

Ամեն բան ցոյցի համար։

—Ախար, միշտ մեղադրում էք մեզ, ասում էր ինձ Նորերումս մի հայ վաճառական, հանդիպելով ինձ, ախար քանդվեցանք, դրուստ որ քանդվեցանք....

—Ինչպէս քանդվեցաք, և ինչ մեղադրանքի մասին էք խօսում, հարցրի ես հատաքրքրութեամբ։

—Բաս ինչ է. եթէ մեղադրանք չէ, ինչ որ ձեր խմբագիրը միշտ մեր մասին գրում է իր գազէտում. հայերը ժլատ են, հայերը ազգին չեն օգնում, ասում է.... Ձենք օգնում, բաս ինչ ենք անում։ Այսօր թատրոն է, վաղը «Միացեալ» ընկերութիւնն է, մէկէլ օր «Բարեգործական» ընկերութիւնն է, այստեղ «սովելոց» մանաժողովն է, այնտեղ ակցիայով գազէտ հրատարակելն է. այդ բոլոր ձեռնարկութիւններին դարձեալ ումիցն է գնում փողը, եթէ ոչ մեզանից.... արի ու այդ բոլոր ծախսերին դիմացիր....

Ես պարոնին ոչինչ չը պատասխանեցի, իսկ ձեզ, ընթերցող, կը պատմեմ երկու անցքերի մասին,—դուք ինքներդ, ինչպէս ուզենաք համեմատեցէք։

Կ. Պոլսի Ներսէս պատրիարքը ուղարկում է նամակներ Թիֆլիսցիներին, հրաւիրելով նրանց օգնել Հայաստանի սովեալ եղբայրներին։

Թիֆլիսի առաջնորդարանում հաւաքվում են հարուստ հայերը։

Միմեանց յորդորելով, միմեանց ամաչեցնելով, թուքով, մրով,—վերջապէս ժողովում են 10,000 ռուբլի, հայ սովեալներին օգնելու համար։

Մի քանի ժամանակից յետոյ ռուսաց օպէրայի երգչուհի տիկին Պավլովսկու բէնեֆիսն է լինում... Մի գիշերվայ մէջ նոյն Թիֆլիսեցի հայերը տալիս են ռուս երգչուհուն 10,000 ռուբլու ընծաներ....

Եւ չը պէտք է մոռանալ որ տիկին Պավլովսկի